

مروری بر وقایع ۹ دی ۱۳۵۷ مشهد از دریچه گزارش‌های ساواک

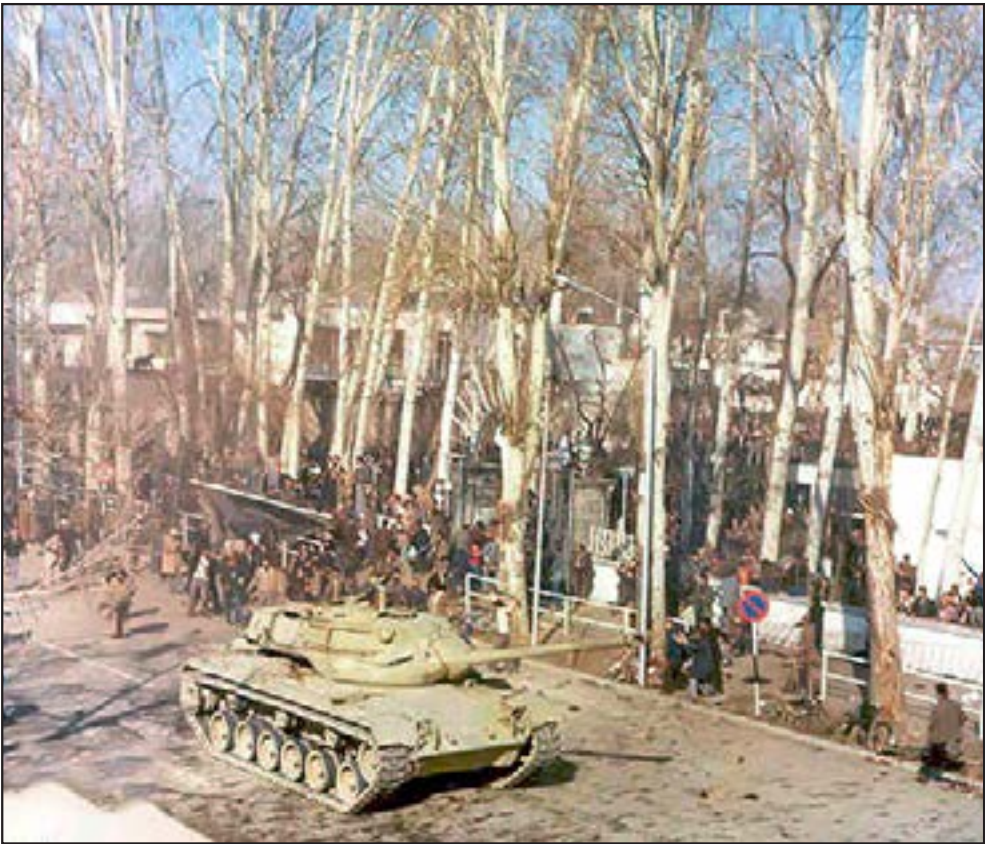
روز خون و آتش

در آتش سوزی سینماشهر فرنگ (آفریقا) ۳ نفر کشته می شوند

یکی از مجروحان ۹ دی که توسط مردم به بیمارستان شاه‌رضا انتقال داده می‌شود

خیابان بهار درظهر روز ۹ دی۱۳۵۷

حسین بیات[در ادامه حوادث دی‌ماه۱۳۵۷، روز نهم این ماه به‌قرار همیشگی مبارزان مشه‌دی، گروه‌هایی از افشار مختلف مردم ابتدا در بیوت آیات سید عبدا... شیرازی، سید حسن طباطبایی قمی و سیدمحمدکاظم‌اخوان مرعشی اجتماع می‌کنندوبعداز سردادن شعارهایی علیه حکومت، راهپیمایی آغازمی‌شود.مقصدا راهپیمایی برخلاف روزهای قبل که در حرم یا صحن موزه بود. این دفعه مقابل استانداری (واقع در خیابان بهار) تعیین می‌شود. علت این تغییر، حمایت از کارکنان استانداری است که از چندروز قبل همبستگی خود را با روحانیت و مردم اعلام کرده‌اند؛ البته اهداف دیگری هم برای انتخاب استانداری وجوددارد. رهبر معظم انقلاب که ازگرداندگان اصلی این راهپیمایی هستنددر خاطرات خود درباره علت انتخاب استانداری می‌گویند:«استانداری به عنوان مرکز حکومت آخرین سنگر بود. ما برای اینکه جمعی را که اعلام همبستگی کرده بودند تقویت کنیم و قضیه نیروهای مبارز را در استانداری تثبیت بکنیم واین به معنای فتح استانداری هم محسوب می‌شد، مقصد راهپیمایی را آنجا قرار دادیم.» راه‌پیمایان پس از حرکت از بالا خیابان، طی عبور از خیابان‌های تهران (امام‌رضا^ع، فعلی، با گذشتن از میدان‌های برق و بهار، وارد استانداری می‌شوند. در آن سو قوای مجهز ارتش از پادگان لشکر که در نزدیکی استانداری است برای کنترل اوضاع به میان جمعیت می‌آید. ابتدا اعلام می‌شود که ارتش به مردم پیوسته است. از همین رو برخی بالای تانک‌های رونداماطولی نمی‌کشد که فضا به شدت متشنج و صدای گلوله بلند می‌شود و تانک‌ها نیز به حرکت در می‌آیند. روایت این روز (۹ دی ۱۳۵۷) را در خطوط زیر که با استناد به مجموعه ۲۱ جلدی «انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک، استان خراسان رضوی، جمع‌آوری شده است، پی گرفته‌ایم. این مجموعه کتاب توسط مرکز بررسی اسناد تاریخی منتشر شده است.

توضیح: ادبیات به کار رفته در متن گزارش‌های ساواک عینا منعکس شده است و فقط در چند مورد برای خوانایی بهتر، علائم نگارشی به‌کار رفته است.

۹ دی ۱۳۵۷ جمعیت کلا ۴۰۰ هزار نفر تخمین زده می‌شود

شماره: ۲۱۸۳۲/ ۱ وضعیت در شهر مشهد از صبح روز جاری به شرح زیر اعلام می‌گردد:

- تمام مغازه‌ها، بازار، بانک‌ها و ادارات دولتی از صبح روز جاری، به‌مناسبت هفتمین‌روز حادثه‌مشهد تعطیل است.
- تعدادی از مردم و اخلاگران در منزل شیرازی و قمی و مرعشی اجتماع، به طرف مدرسه نواب حرکت و از آن طریق ضمن در دست داشتن پلاکارد حاوی شعارهای مضرة و تحریک‌آمیز و دادن شعارهای ضدملی مبادرت به راهپیمایی نمودند؛ پس از عبور از خیابان تهران به طرف

می‌گفتند: «ارتش همبستگی خود را اعلام نموده‌است»

از: ۱۵۹ [تاریخ: ۱۳۵۷/۱۰/۱۰ به: ۳۱۲ [شماره: ۲۱۸۵۸/ ۱۵

- برابر اعلام منبع۱۴۹۰۰ راه‌پیمایی روز ۵۷/۱۰/۹ راه‌پیمایی از جلو منزل شیرازی حرکت، سید کاظم، هاشمی نژاد، موسوی خراسانی، مروارید، میرزا جواد تهرانی، شیخ علی تهرانی، [محمد مهدی [محمد رضا] محامی فرزندان آیات قمی و شیرازی جزو راه‌پیمایان بودند. در جلو استانداری مردم به همدیگر می‌گفتند «ارتش همبستگی خود را اعلام نموده است» لذا اخلاگران دو کامیون سرباز را محاصره و سربازان همبستگی خود را اعلام و شش نفر از آن‌ها – مسلح به تفنگ اسلحه کمری – به منزل سید حسین موسوی خراسانی برده (منزل نام برده در محل حادثه‌بوده‌است) پس از خلع سلاح و پوشیدن لباس سویل، همراه اسلحه و مهمات به منزل

پِسی‌کولا و سینما شهر فرنگ به آتش کشیده شد

به: ۳۱۲ شماره: ۲۱۸۳۶/ ۱۵ تلگرافات وارده

- ... اخلاگران به بیمارستان لشکر خراسان حمله، ضمن خلع سلاح نگهبانان، بیماران ارتشی را از بیمارستان مذکور خارج و به بیمارستان شاهرضا بردند، کوی درجه‌داران مورد تهدید می‌باشد و پیسی‌کولا و سینما شهر فرنگ به آتش کشیده شد. به‌طور کلی اخلاگران در هر جای مشهد مبادرت به خراب‌کاری و تظاهرات نموده و رعب و وحشت در مردم ایجاد نموده‌اند.
- حدود بیست جسد در شهر مشهد روز جاری در شهر گردانده، سپس به سرد خانه بردند. در مورد تعداد دقیق کشته‌شدگان اطلاع دقیقی در دست نیست. ساعت ۱۸:۳۰ کلاترزی ۶ از آتش زدند. مأمورین کلاترزی را تخلیه و به شهربانی رفتند. در میدان شاه که قرار است کشته‌شدگان را دفن نمایند،

جهت گرفتن سلاح به گروه (R. A) مراجعه نمایید

خلاصه اطلاعاتی شماره۱۱۴

... به آتش کشیدن شعبه بانک صادرات نزدیک لشکر.
کشتن سرهنگ ۲ کلاهی.
دستگیری شش نفر درجه‌دار از یگان‌های فرمانداری نظامی.
به سرتقت بردن * ۴۴ قبضه تفنگ «۳» از پرسنل.
به سرتقت بردن پنج قبضه تیربار ۷/۶۲ از پرسنل.
به سرتقت بردن دو قبضه تیربار ۱۲/۷.
به سرتقت بردن یک دستگاه بی‌سیم جی آر سی ۷۷.
به سرتقت بردن ۵۳ عدد ماسک ضدگاز.
به سرتقت بردن چهارده تیر فشنگ کلت.
به سرتقت بردن ۱۰ هزار و ۹۳۰ تیر فشنگ ۷/۶۲.
به سرتقت بردن ۱۰ عدد نازنچک اشک‌آور.
به آتش کشیدن چهار دستگاه خودرو زیل.
به سرتقت بردن ۹۲ تیر فشنگ ۱۲/۷ از پرسنل.
به آتش کشیدن سه دستگاه تانک ام ۴۲.
به سرتقت بردن پنج تیر فشنگ مانوری از پرسنل.
محاصره زندانیان نسوان و آزاد ساختن زندانیان.
به آتش کشیدن اداره آگاهی و کشتن تعدادی از مأمورین آگاهی.
به آتش کشیدن سینما شهر فرنگ.
به آتش کشیدن منزل مستشاران.
به سرتقت بردن دو قبضه کلت.
به آتش کشیدن کلاترزی‌های بخش ۴ و ۶.
به آتش کشیدن شرکت رزمز (پیسی‌کولا).
نوشتن شعارهای مضرة مختلفه در سطح شهر.
متفرقه. در ساعت ۹:۵۰ روز ۵۷/۱۰/۹ روی دیوار دبیرستان حاج تقی‌آقا بزرگ واقع در خیابان شاه عباس، شعاری با متن «افراد مسلمان و جنگ طلب به‌قم یا اصفهان جهت گرفتن سلاح به گروه (R. A) مراجعه نمایند.»

«در اصل سندوی تمام به سرتقت بردن، خطه کشیده شده و به‌جای آن سلاح نوشته شده است.

استانداری و بیمارستان شاهرضا حرکت کردند.

- در جلوی استانداری یک تانک با تعدادی سرباز در محاصره مردم قرار گرفته و خدمه تانک مبادرت به تیراندازی هوایی کردند.
- تعداد جمعیت کلا ۴۰۰ هزار نفر تخمین زده می‌شود.
- ساعت ۱۱ تعداد زیادی از اخلاگران با منظور تصرف ساختمان استانداری به آن محل حمله‌ور و نیروی فرمانداری نظامی قادر به متفرق کردن نبود. یکی از تانک‌ها در تصرف اخلاگران درآمده، مردم روی تانک سوار شده‌اند و خدمه تانک از تیراندازی هوایی و گاز اشک‌آور استفاده ولی مردم با روشن کردن آتش، اثرات گاز اشک‌آور را خنثی می‌نمایند و نیروی کمکی نیز به علت زیاد[ی] جمعیت

قادر به کمک نمی‌باشند و راه‌پندان ایجاد نموده‌اند. در

جلوی بیمارستان شاهرضا نیز دو کامیون سرباز در محاصره اخلاگران است و از سرنوشت آنان اطلاعی در دست نیست فقط چادر کامیون‌های ارتشی در داخل جمعیت از هلیکوپتر دیده می‌شود و دستور تیراندازی به طرف مردم داده نشده و سعی می‌شود نیروهای محاصره‌شده در داخل جمعیت به عقب کشیده شوند و صدای بی‌سیم نیروی محاصره‌شده شنیده نمی‌شود. برابر اعلام نیروهای فرمانداری نظامی سه قبضه مسلسل از روی تانک‌های محاصره‌شده توسط اخلاگران برده شده.

- در ساعت ۱۲:۳۰ وضع نیروهای فرمانداری نظامی در جلوی استانداری بحرانی بود. فروشگاه سازمان اتکا

ژیان شماره ۳۹۲۱۲ مشهد شناسایی شود!

به: ۳۱۲ شماره: ۲۱۸۳۴/ ۱۵
پیرو ۹/۲۱۸۳۲ – ۵۷/۱۰/۹

- ساعت ۱۲:۳۰ اخلاگران در جلو استانداری، دیدگاه لشکر، جلوی فروشگاه لشکر با مأمورین فرمانداری نظامی دیگر و چند بار با بطری‌های آتش را به تانک‌ها و کامیون‌های ارتش ایجاد آتش سوزی نمودند که توسط مأمورین خاموش‌ویک دستگاه جیب فرمانداری نظامی سوخت. مأموران با دادن مانورهایی خود را از داخل مردم کنار کشیده و در ساعت ۱۴:۱۵ به پادگان مراجعت نمودند. در این حادثه تعدادی از مردم مورد اصابت گلوله واقع و به بیمارستان شاهرضا که در اختیار اخلاگران می‌باشد، اعزام شده‌اند.
- برابر اعلام یکی از منابع، اخلاگران، سرهنگ کلامه و چهار نفر سرباز را کشتند. لیکن فرمانداری نظامی اظهار بی‌اطلاعی می‌نماید.

۱۵۰ زندانی زندان نسوان مشهد آزاد شدند

از: مشهد ۹ تاریخ: ۱۳۵۷/۱۰/۹ به: ۳۱۲ و ۳۰۲ شماره: ۹۲/۲۱۸۳۶

- اخلاگران در ساعت ۱۸:۴۵ زندان نسوان مشهد را محاصره و زندان را به آتش کشیده و کلیه زندانیان را که حدود ۱۵۰ نفر بوده مرخص و به بیمارستان شاهرضا بردند. (بیمارستان شاهرضا مقرر فرماندهی اخلاگران می‌باشد) و مأمورین انتظامی زندان از پشت بام فرار نموده پس از سه ساعت تلاش و مانور نیروی کمکی و اعزام مأمورین، مأمورین را نجات می‌دهند.
- اخلاگران در کلاترزی ۳ نیز آتش سوزی ایجاد و بلافاصله اطفای حریق شد.

- یک دستگاه تانک* در جلوی استانداری به آتش کشیده شد و تا ساعت ۲۱ می‌سوخت و مأمورین فرمانداری نظامی از ساعت ۱۸:۳۰ جلو فروشگاه لشکر و استانداری و بیمارستان لشکر با اخلاگران درگیر و با تیراندازی هوایی و برتاب گاز اشک‌آور متفرق می‌نمایند و در ساعت ۲۲ صدای رگبار و تکت تیر از شهر به گوش می‌رسد و مأمورین در حال حاضر درگیرند...
- گوینده: آقای مجنی/ گیرنده: آقای مدنی/ ۲۲:۳۰

* در جریان این روز یک تانک و پنج کامیون ارتش در جلو مسجدالرضا^ع واقع در خیابان بهار مشهد به تصرف مردم درآمدو آن‌ها را به آتش کشیدند.

درصدد کمک و انتقال کالاهای داخل بیمارستان [بودند.] برای محفوظ ماندن از چپاول با برادران سرباز خود، یاری هم می‌کردند. بعداز واقعه آتش سوزی فروشگاه لشکر، سینما شهر فرنگ و کلاترزی ۶ و کلاترزی ۴ نیز به آتش کشیده شد و عجیب است که قبلا کلاترزی‌ها تخلیه‌شده بود. فقط در و پنجره‌های کلاترزی ۶ که استیجاری و ملک مردم بود، خراب شده و آتش گرفته. کارخانه تولیدی پیسی‌کولا که سرمایه‌اش از آن «ثابت پاسال» معروف است، کلا به آتش کشیده شده، به‌طوری که می‌توان گفت دیگر کارخانه پیسی‌کولا در مشهد وجود ندارد که کلاه مردم را بردارد و درآمدش را به صندوق محفل احباب برای گمراهی جوانان سرازیر کند. از کلیه شهرستان‌ها خبرهای ناآرامی و زدو خورد مأمورین مخصوصا کتاباد و سبزار و کاشمر به مشهد می‌رسد. از ظهر امروز که تیراندازی شروع شده تا ساعت ۱۱:۳۰ ادامه دارد. صدای «ا... اکبر» که شعار همبستگی ملی و مذهبی است، از ساعت ۹:۳۰ تا ۹ هرشب در شهر طنین‌انداز است. آرامش نسبی هم در این یکی دو روز مشاهده نمی‌شود.

روزی روزگاری مشهد

شهر

اشنبه ۹ دی ۱۴۰۳ ۵۷ فصلی ۳۳۹ شماره ۱۳

۱۵

تاریخ و هویت